

De Bevrijding: Hoop in de harten na lange, bange dagen.

Door **Niek Megens** - Het venijn zit hem in de staart is een gezegde dat past bij Zutphen in oorlogstijd. Niet dat de stad aan de IJssel de oorlog ongeschonden was doorgekomen, zeker niet. Het geallieerde bombardement op de IJsselbrug op 14 oktober 1944 bijvoorbeeld, dat onbedoeld neerdaalde op de achtergelegen wijken, veranderde delen van het centrum in rokende puinhopen.

Bijna honderd mensen lieten hierbij het leven. Dit korte maar heftige drama sloeg diepe wonden. De bevrijding van Zutphen en omgeving duurde ruim twee weken en ging gepaard met hevige gevechten en bloedvergieten. Tientallen woonhuizen, boerderijen en monumentale panden gingen in vlammen op. Geen brug bleef meer op z'n plek. De bevrijding is zwaar bevochten.

'Sinds vandaag stellingen voor de stad betrokken', meldt een onbekende Duitse soldaat in een later door de Warnsveldse huisarts J. B. Thate gevonden dagboek. 'Zutphen tot vesting verklaard', vervolgt hij. 'Stad wordt verdedigd tot de laatste man. Stellingen worden uitgebouwd, front rukt op.'

Vuurpeloton

Het is zaterdag 31 maart, 1945. Het Nederland van boven de rivieren zucht al bijna vijf jaar onder de Duitse bezetter. De strenge winter is weliswaar achter de rug en het voorjaar bloeit in alle hevigheid, maar de mensen zijn doodmoe. Men snakt naar het einde van de tirannie. Er is gebrek aan van alles; fatsoenlijk eten, elektriciteit, gas, kolen, fietsen, voldoende kraanwater enzovoorts.

Gespannen volgen de inwoners van Zutphen en de Achterhoek de berichten over een oprukkend front. Na het echech van de

operatie Market Garden, waarbij de geallieerde oversteek van de Rijn bij Arnhem in september 1944 mislukte, waren de geallieerden in het vroege voorjaar van 1945 vanuit het bevrijde zuiden richting Duitse grens opgeschoven.

Op 24 maart steken de geallieerden bij Wesel de Rijn over om daarna vanuit Emmerik de Achterhoek binnen te vallen. Dorp voor dorp trekken de bevrijders vanaf 28 maart de regio binnen. Op 31 maart zijn plaatsen als Winterswijk, Groenlo en Aalten al bevrijd.

Terwijl daar de vlaggen uitgaan, vindt even verderop in Zutphen die dag nog een afgrijselijk drama plaats op de IJsselkade. De zenuwachtig geworden Duitsers besluiten twaalf gevangenen die in het Huis van Bewaring verblijven te fusilleren.

Uiteindelijk eindigen tien Zutphenaren voor het vuurpeloton. De Duitsers werpen de lijken daarna in de IJssel, zonder te weten dat één man nog in leven is. Die houdt zich 'dood' en zwemt voorzichtig naar de oever, waar hij zich in veiligheid weet te brengen. Een dag later, op Eerste Paasdag, mogen inwoners van onder meer Vorden, Ruurlo, Hengelo, Vierakker en Wichmond aan de vrijheid ruiken. De onbekende Duitse soldaat noteert in zijn dagboek: *'Paaszondag, zo duister (trüb) was Pasen nog nooit'*.

Almen

Op Tweede Paasdag stoten de Canadezen door bij Almen, waar ze een bruggenhoofd over het Twentekanaal aanleggen. De Duitsers bieden heftige weerstand en het komt tot gevechten ter hoogte van Harfsen en Laren. In de buurt van het Larense station slaan de Duitsers de Canadezen zelfs terug. Tientallen boerderijen in de omgeving van Almen en Harfsen gaan verloren.

Lochem en Barchem zijn inmiddels bevrijd en vieren feest. De onbekende soldaat meldt dat hij verder bouwt aan stellingen. 's Nachts post hij in zijn eentje.

Zutphen staat dan aan de vooravond van de *'lange, lange week'*, zoals Willy H. Heitling de slag in zijn gelijknamige boek omschrijft. De Duitsers, die Zutphen als *'poort naar het westen'* niet willen opgeven, hebben een inderhaast verdedigingslinie om de stad gelegd. Deze linie ligt ten zuidoosten van Zutphen en Warnsveld, voornamelijk in Leesten en het Warnsveldse buitengebied. Niet lang daarvoor had de *Organisation Todt (OT)*, die namens de bezetter was belast met het aanleggen van verdedigingswerken, loopgraven en tankwallen in de uiterwaarden aan de Hovense zijde van Zutphen aangelegd. Immers, de Duitsers gingen ervan uit dat de vijand uit het westen zou komen. Dat de geallieerden vanuit het oosten, notabene via Duitsland, zouden oprukken had geen Duitser verwacht.

Zutphen

De dag na Pasen (dinsdag, 3 april) naderen geallieerde troepen Zutphen en Warnsveld. De troepen die vanuit Baak oprukken, ontmoeten forse tegenstand en besluiten via Wichmond en Hackfort naar de Boggelaar te gaan. Deze plek zal het startpunt zijn voor de definitieve aanval op Zutphen en Warnsveld. Een deel van de troepen gebruikt de weg Vorden-Zutphen, terwijl een ander deel de weg Lochem-Zutphen neemt. Tijdens de hevige gevechten in Leesten en Warnsveld gaan tientallen boerderijen in vlammen op.

Als de Canadezen bij psychiatrisch ziekenhuis Groot Graffel in Warnsveld komen, denken de officieren dat ze te maken hebben met een Duitse vesting. Niets is minder waar en het is aan directeur-geneesheer dr. P. van Bork en dr. Marius ten Raa te danken dat de beschietingen stoppen. Van Bork waagt zijn leven als hij met een witte vlag door de linies rent om de Canadezen te waarschuwen. Helaas kost deze vergissing wel dertien levens. De onbekende soldaat meldt dan dat de *'vijand'* de voorliggende stelling heeft veroverd. Warnsveld en Leesten zijn twee dagen later wel bevrijd. De soldaat is dan krijgsgevangen gemaakt,

want tussen 4 en 12 april zijn geen notities gemaakt. In totaal zijn hier 25 burgerslachtoffers gevallen.

De Duitsers trekken zich dan verder terug rond Zutphen. Tussen de graven op de Rooms Katholieke Begraafplaats zijn loopgraven aangebracht om zo de geallieerden aan de Warnsveldseweg onder vuur te kunnen nemen. De huizen aan de Prins Bernhardlaan komen daarna midden in het schootsveld te liggen. Een rij huizen gaat in vlammen op. Ook bij de Watertoren aan de Warnsveldseweg betrekken de Duitsers verdedigende stellingen om de vijand, die vanuit het Deventerwegkwartier oprukt, terug te dringen.

De Canadezen boeken intussen de eerste successen. De Schimmelpennincklaan is de eerste straat die ze kunnen innemen. Daarna kan het Franstalige *Regiment de la Chaudière* straat voor straat het Deventerwegkwartier innemen. Tal van huizen staan in brand. In de kelders brengen de bewoners van deze wijken hoopvolle maar angstige uren door.

De Canadezen zijn van plan om eerst de buitenwijken van de stad te veroveren. De volgende hordes zijn dan de Berkel en de grachten, die als een gordel om de binnenstad krullen. Daarna pas kan men verder oprukken om het centrum tot aan de boorden van de IJssel te ontdoen van de Duitsers. Maar zo makkelijk gaat dat niet.

De Duitsers voorzien de strategie en blazen alle bruggen op. Bij het uitschakelen van de brug in de Warnsveldseweg gebruiken ze zoveel munitie dat de woningen aan de Graaf Ottosingel zwaar beschadigd raken. Als klap op de vuurpijl blazen de Duitsers ook de spoor- en verkeersbrug over de IJssel op, waardoor er geen directe verbinding meer bestaat met De Hoven. De bevrijding van de buitenwijken is op 7 april een feit, wanneer het Warnsveldsewegkwartier en de omgeving van de Emmerikseweg (huidige Waterkwartier) zijn gezuiverd van Duitse elementen.

De soldaten worden op de Houtmarkt met de Hollandse driekleur ingehaald.